

גבולות היחידה: פרק ב'

נושא היחידה: מלכות דוד בחברון ומשחק הנערים

מספר שיעורים: 2

כתבה: יעל גרוסברג

כללי:

לאחר מות שאול, דוד הומלך ע"י שבט יהודה בחברון. על שאר השבטים מולך איש בושת – בנו של שאול. שני הצבאות נפגשים על שפת הבריכה בגבעון, וכהצעת אבנר, שר צבא איש בושת, הם עורכים קרב ראווה¹, בו הורגים נציגי הלוחמים זה את זה. בעקבות כך, מתפתחת מלחמה שבסופה מתים רבים, ביניהם עשהאל - אחיו של יואב, שר צבא דוד.

פתיחה: (זוהי פתיחת השיעור של המורה)

אפשרות א': המורה ישאל את התלמידים האם הם זוכרים מקרה שבו התחילו משהו "בצחוק", אך הוא התפתח למריבה אמיתית? המורה ישמע את תשובות התלמידים, ומדי פעם אף יאמר להם: "אבל נו, זה בצחוק... למה לקחת את זה קשה?" נראה יחד שכאשר אנו עושים דברים, גם אם אנו מגדירים אותם "בצחוק", הם יכולים לפגוע ברצינות ולהוביל למציאות בלתי נעימה.

אם אין לתלמידים רעיונות ומקרים לשיתוף, יכול המורה להקריא מקרה או לתת לאחד התלמידים לקרוא: שמי איתי, ויש לנו משחק חדש בכיתה: להמציא שמות לכל אחד מהילדים. לי למשל קוראים שוש, כי אני הכי אוהב בעולם לאכול במבה שוש.

בשבוע שעבר, היה לי רעיון גאוני: יש לנו בכיתה ילד אחד ששום דבר הוא לא מבין אפילו באמצע שיעור- אם המורה שואל אותו משהו, הוא לא יודע לענות. הוא כל הזמן אומר: "אני לא מבין", "אני לא יודע", אז החלטתי שמתאים שנקרא לו: "ראש בטטה". בצחוק, נו... אבל הוא כזה תינוק- הוא ממש נעלב, ואיים שילך למנהל... אני לא מבין למה, זה הרי ממש בצחוק, חלק מהמשחק...

מה דעתכם? האם זה באמת מצחיק? למה לעשות מזה עניין, זה הרי "בצחוק"?

¹ זו המשמעות של הצעת אבנר "ישחקו הנערים לפנינו" - אין זה משחק כפשוטו.

אפשרות ב': המורה ייקח מראש ביצה, יכניס אותה לשקית (כדי שהביצה לא תטפטף אח"כ), יסגור אותה ויעטוף את הביצה בכמה עיתונים, עד אשר ייווצר כדור בגודל המתאים למשחק. המורה יאמר לתלמידים שהם יתחילו במשחק כדור. ניתן לבחור משחק האהוב על התלמידים, אך כדאי שזה יהיה משחק שיש צורך בו לזרוק חזק את הכדור. לאחר כמה דקות, יעצור המורה את המשחק, ישים את הכדור בצד, ויעבור לשלב הבא מבלי להסביר דבר על אודות המשחק.

לימוד הפסוקים:

נפתח את הנביא בפרק ב', ונקרא פסוקים א'-ז': המלכת דוד בחברון.

המורה ישאל את התלמידים: כיצד החליט דוד לעלות דווקא לחברון? הוא שאל את הקב"ה באורים ובתומים (חשוב לשים לב שכל התלמידים יודעים מהם האורים והתומים – בחושן היו אבנים יקרות, ובהן היו שמות שבטי ישראל חרוטים או בולטים. האבנים נתנו תשובות מילוליות בהבלטה או הארה של אותיות).

ניתן בשלב זה לשחק "איש תלוי", שתשובתו היא "חברונה" – לכתוב על הלוח _____ ועל התלמידים להציע אותיות להשלמה. אם הם הצליחו להציע אות שקיימת במילה – האות נרשמת. אם הם טעו, המורה מצייר חלק של איש הנתלה על עמוד. מתודה זו היא כמשל לכך שה' האיר את האותיות שהיוו את התשובה עבור דוד.

מהי תשובת ה' "חברונה" = לחברון. (מצרימה- למצרים, ירושלימה- לירושלים. כדאי להגיד גם כך את שם המקום בו אתם נמצאים.)

ובחברון נאספים אנשי יהודה, וממליכים אותו "למלך על-בית יהודה".

← המורה יכתוב על הלוח בצדו הימני: דוד מלך על שבט יהודה בחברון

מדוע שולח דוד שליחים ליבש גלעד? איזה חסד הם עשו עם דוד? ניתן לעשות תחרות מיהו הראשון שמוצא את הפסוקים המתאימים (שמ"א, ל"א, י').

המורה ישאל את התלמידים: להודות לאנשי יבש גלעד? הרי שאלו שאלו את דוד - מה אכפת לדוד מגופתו בכלל?

שוב אנו רואים את מעלתו של דוד ואת מידותיו הטובות. מבחינת דוד- שאלו הוא משיח ה', מלך ישראל, ועל כן יש לנהוג בו בכבוד. דוד מכיר לאנשי יבש גלעד תודה על כך שקברו את

שאל, ומברך אותם שה' יגמול איתם טובה, וכן הוא עצמו יעשה איתם טובה כגמול על המעשה הטוב שהם עשו עם שאל.

אם כן, ראינו כי דוד מולך על יהודה בחברון. אך מה עם שאר העם?

נקרא את פס' ח'י': המלכת איש בושת במחניים.

אבנר, שר צבאו של שאל, מבקש להמשיך את מלכות בית שאל על ישראל; אבנר לוקח את בנו של שאל, איש בושת, וממליך אותו בעיר מחניים על כל עם ישראל, למעט שבט יהודה.²

← המורה יכתוב על הלוח (משמאל לכיתוב על מלכות דוד): איש בושת מלך על שאר ישראל, במחניים.

בשלב זה, כדאי לעצור ולסכם בקצרה במחברת את מה שלמדנו.

כעת יזמין המורה שני שרי צבא לקדמת הכיתה. על האחד הוא יניח כתר: יואב- שר צבא דוד,

ועל השני יניח כתר: אבנר- שר צבא איש בושת.

לכל אחד משרי הצבא יש אפשרות להזמין שני חברים שיהיו לוחמים בצבאם.

המורה ינחה אותם ואת שאר ילדי הכיתה לשים לב היטב לפסוקים הבאים, כי לאחר מכן עליהם להציג אותם לכיתה.

קריאת פס' י"ב-ט"ז: "המשחק" בגבעון

שתי קבוצות של לוחמים יצאו - כל אחת ממקומה – "אבנר בן נר ועבדי איש-ב'שת" ממחניים, וכנגדם "יואב בן-צרויה ועבדי דוד" מחברון (מתחת לכל אחד מהמלכים שרשומים על הלוח, נכתוב את שם שר הצבא, ובמרכז נצייר בריכה. נמתח חיצים, המסמלים את ההליכה של שני הצבאות עד הגיעם לבריכה, משני עבריה).

² סביר להניח כי ישנם מניעים אישיים למעשיו של אבנר – אם כדי להמשיך להיות בתפקיד חשוב, ואם בתכנון עתידי להיות המלך בעצמו. אפשר לדייק זאת מהמילים "ויקח אבנר את איש בושת".

ניתן להראות תמונה של הבריכה הקדומה בגבעון (מובא בקישורים).

המשלחות נפגשות "על-בִּרְכַת גִּבְעוֹן", ונערכות זו למול זו: "וַיֵּשְׁבוּ אֱלֹהֵי הַבְּרִיכָה מִזֶּה וְאֱלֹהֵי הַבְּרִיכָה מִזֶּה"; אבנר מציע לערוך קרב בין 12 נערים נבחרים מכל צד כדי לראות יד מי תגבר: "יְקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנֵינוּ!" ויואב נענה - "וַיֹּאמֶר יוֹאָב: יְקוּמוּ!"

נבקש מהתלמידים להסתכל ב"מצודת דוד" ולבדוק מהו המשחק הזה. מצודת דוד אומר: "רצה לומר: יתגרו מלחמה אלה באלה".

← למורה: סביר להניח כי אין כוונתם ממש ל"משחק", כמו שאנו משחקים.

אמנם זהו פירוש אפשרי, ששני שרי הצבא נתנו לנערים "לשחק" כדי להשתעשע, אבל זה בלתי נתפס שדבר זה נחשב כשעשוע. על כן, ניתן לראות זאת באופן מעט שונה - בעבר היו צורות כאלו של קרב, שבהם נלחמו רק לוחמים נבחרים. המנצח הפגין בזה את כוחו, והמפסיד ידע שעליו לסגת מהתגרות בו. זהו "איתות" ברור של יחסי כוחות, ויש לו משמעות צבאית.

כעת יציגו התלמידים את שקראנו.

בתחילה את המפגש בין הצבאות, הצעת אבנר ותשובת יואב, ולאחר מכן את ה"משחק".

על התלמידים להציג זאת כך: נציג מכל צבא ניגש לנציג שמולו, ועליהם להניח את ראשם על כתפי הנציג שמולם תוך החזקת הראש של היריב, ולומר יחד: "שלוש, ארבע ו...". לתקוע חרב האחד בשני, ובבת אחת ליפול.

התוצאה: הקרב הסתיים במותם של כל המשתתפים – "וַיִּחָזְקוּ אִישׁ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ, וַחֲרָבוֹ בְּצַד רֵעֵהוּ וַיִּפְּלוּ יַחְדָּו".

← כעת יעצור המורה ושאל את התלמידים: מה דעתכם על המשחק הזה?

כאשר יענו התלמידים את תשובותיהם, יעמת אותם המורה עם כך ש"זה רק משחק, נו מה הבעיה?".

נחזור לעניין שבו פתחנו את השיעור. אם העלו התלמידים מקרים בהם זה התחיל כמשחק אך יצר פגיעה- נזכיר זאת. אם דיברנו על המקרה של איתי, נפתח אותו שוב כעת. במקרה שהמורה בחר להשתמש בביצה – זה הזמן לפתוח את העטיפות ולהראות לתלמידים, כי במהלך המשחק, מבלי ששמנו לב, הביצה נשברה.

נסכם את העניין: לעתים קרובות, אנו מתכוונים לעשות דברים "בצחוק", "במשחק", אך עלינו לדעת ולזכור שגם משחק יכול להיות מסוכן, ושגם בצחוק זה פוגע. בפרקנו, אבנר

מציע משחק, אך סופו עצוב ביותר- 24 לוחמים נהרגים במקום, אך זהו לא הסוף. בואו ונראה מה קורה בעקבות כך:

קריאת פס' י"ז- מה קורה לאחר המשחק? מתפתחת מלחמה קשה.

"וינגף"- המורה יפנה את התלמידים לחפש את פירוש המילה.

מי מפסיד במלחמה? צבאו של אבנר.

כעת כדאי לעצור ולסכם במחברת את שלמדנו.

קריאת פס' י"ח- כ"ג: מות עשהאל

עשהאל הוא אחיו של יואב, שר צבא דוד. מה אנו יודעים עליו? שהיה קל רגליים- "**וְעִשָּׂהָאֵל קל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבִים אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה**". הנביא נותן לנו דימוי- מהו דימוי? כאשר רוצים לאפיין תכונה מסוימת, אפשר לתאר אותה במילה, ואפשר לדמות אותה לדבר המוכר לשומעים. לדוגמה: התינוק מתוק כדבש.

"משחק דימויים"- בכל פעם, נציג בפני התלמידים תכונה, ונבקש מהם לומר דימוי התאים לתכונה זו. לדוג': רגזן, נעים, שקט, זריז, עצלן, דאגן, שמח.

בהמשך ספר שמואל, נוכל לשים לב לדימויים נוספים כאשר ניתקל בהם.

אחרי מי רודף עשהאל? אחרי אבנר.

עשהאל מתחיל לרדוף אחרי אבנר, אך אבנר אינו רוצה להורגו. מדוע? כי אינו רוצה לפגוע באחיו של יואב.

מה מציע אבנר לעשהאל? "**נָטָה לָךְ עַל יְמִינְךָ אוּ עַל שְׂמְאלְךָ וְאַחַז לָךְ אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְקָח לָךְ אֶת הַלְּצָתוֹ**"- נפנה את התלמידים לפרשנים, שיחפשו מה הכוונה.

אבנר יודע שכאשר לוחם רודף, הוא לא יסתובב לפתע וילך כמובס, לכן הוא מציע לו שיפנה לאחד הנערים האחרים וייקח ממנו את בגדו/ נשקו, כאות לכך שניצח אותו.

מהי תגובת עשהאל? הוא לא הסכים, והמשיך לרדוף אחרי אבנר.

כעת נציג זאת לתלמידים - נבחר תלמיד אשר ישמש כעשהאל, ואילו המורה יהיה אבנר.

לאחר דו השיח ביניהם, מתקרב כבר עשהאל לאבנר, ובבת אחת אבנר מסתובב ותוקע את חרבו בעשהאל.

היכן פוגעת החרב? "בחומש". המורה יפנה את התלמידים לפרשנים. מהו "החומש"?

זוהי הצלע החמישית- מקום כיס המרה והכבד. כאשר החרב פוגעת שם, זהו מוות מידי.

החרב פוגעת בעשהאל, ואף יוצאת מצדו השני.

כל אחד מהלוחמים של דוד אשר מגיע לגופתו של עשהאל- נעמד במקום מרוב תדהמה וצער.

משימת לימוד אישית: פס' כ"ד- כ"ז - מרדף יואב ואבישי

1. מי רודף אחרי אבנר ומדוע?

2. מה אומר אבנר ליואב?

3. מהי תגובת יואב?

לאחר שהתלמידים יענו את התשובות במחברתם, נקרא יחד את הפסוקים:

יואב ואבישי, אחי עשהאל, רודפים אחרי אבנר כדי לנקום את מותו. אנשי בנימין מתקבצים סביב אבנר על גבעה אחת, ואבנר צועק "הלנצח תאכל חרב"- האם תמיד נהיה במלחמה, הרי אנו יודעים שתוצאות המלחמה הן תמיד קשות וכואבות. מהי המילה המשמעותית בדבריו? "אחיהם"- הרי אנו אחים באמת, למה שנילחם זה בזה?

המורה ישאל את התלמידים מה דעתם על דבריו של אבנר? (ניתן להזכיר להם מי הוא זה שהציע בבוקר את ה"משחק"...)

מה היינו מצפים שתהיה תגובת יואב? שיסרב, הרי הרגע הרגו את אחיו.

אך מהי תשובתו? בתחילה הוא באמת אומר את תמיהתו, כפי שגם אנו העלינו בכיתה- "כי לולא דיברת, כי אז מהבוקר..."- אם לא היית מתחיל את המשחק בבוקר, לא הייתה בכלל מתרחשת מלחמה. ובכל זאת, אנו רואים בפס' כ"ח שיואב תוקע בשופר והמלחמה מסתיימת.

רגעי סיום המלחמה הם דרמטיים מאוד, וכדאי להמחזז שלב זה. יואב ואבישי מגיעים עם אנשיהם עד "גְּבַעַת אָמָה", כאשר אבנר ואנשיו נאספים "עַל רֹאשׁ גְּבַעַת אָחַת". הרגע הוא רגע מכריע. המלחמה שהחלה בבוקר, הייתה עלולה להתפשט במהרה למלחמת דמים

רחבה, במיוחד לאחר מות עשהאל. אולם, אבנר פונה ליואב בזעקה: "הֲלֹנֶצַח תֵּאֲכַל חֶרֶב? הֲלוֹא יִדְעָתָה כִּי מָרָה תִּהְיֶה בְּאַחֲרוֹנָה!" (כדאי לתת לתלמידים לעמוד ולצעוק את צעקת אבנר בלשונם, ולתת ביטוי אישי למילים "הֲלוֹא יִדְעָתָה כִּי מָרָה תִּהְיֶה בְּאַחֲרוֹנָה"). ומהי תגובת יואב? תגובה מפתיעה. הלא יואב רדף אחרי אבנר ואנשיו על מנת לנקום את מות אחיו, אך הוא נענה לקריאת אבנר ומכריע לשלום! "חִי הָאֶ־לְהִים כִּי לֹא דִבַּרְתָּ כִּי אֲזַמְהַבֵּקֶר נְעֵלָה הָעַם אִישׁ מֵאַחֲרֵי אָחִיו". ניתן לסיים את ההמחזה בתקיעת שופר תוך הקראת הפסוק: "וַיִּתְקַע יוֹאָב בְּשׁוֹפָר וַיַּעֲמְדוּ כָל־הָעָם וְלֹא יִרְדְּפוּ עוֹד אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְפוּ עוֹד לְהִלָּחֵם". העם ומנהיגיו הבינו כי בדיעבד, ולאחר שכבר נגררו למערכה, יש לעצור את הלחימה בשלב מוקדם, וכי תוצאת מלחמת אחים היא "מרה".

לסיום, נבקש מן התלמידים לכתוב את סיכום המלחמה, ונראה כי בצבא דוד מתו 19 אנשים ועשהאל. מדוע עשהאל מוזכר בנפרד? מכיוון שהיה שקול כנגד כולם.

הצעות להמחשה:

משחק הביצה/ מקרים - להמחשת העניין עד כמה גם בצחוק ובמשחק ניתן להגיע לתוצאה כואבת.

"איש תלוי" - להמחשת תשובת ה' לדוד דרך האורים והתומים.

הצגה - א. המשחק בגבעון יומחש ע"י התלמידים.

ב. מות עשהאל

ג. סיום המלחמה

משחק דימויים - להבנת הדימוי על עשהאל

מסרים והפנמה:

א. הכרת הטוב של דוד ומידותיו- כפי שמתבטאות במשלחת אשר שלח לאנשי יבש גלעד.

ב. מהסיפור של המשחק בגבעון, אנו למדים על חומרת מעשה, גם אם הוא נעשה בצחוק וכדרך "משחק"- עד כמה זה יכול להוביל לתוצאות שאינן טובות ולגרור להרבה כאב. עלינו לשים לב גם בעת משחק וגם כאשר אנו במצב של צחוק- שאיננו פוגעים בסובבים אותנו

ג. ממעשהו של יואב שתקע בשופר להפסקת הלחימה- ניתן ללמוד שגם כאשר נמצאים בעומק של מריבה, חשוב לדעת להתגבר ולהפסיק כדי לא להגיע למצב קשה יותר

סיכום:

דוד הומלך בחברון על שבט יהודה, ואילו איש בושתי, בנו של שאול, הומלך על שאר ישראל. שני הצבאות נפגשו וערכו "משחק", שבו נהרגו 24 לוחמים (12 מכל צבא), ועקב כך התחילה מלחמה קשה בין שני הצבאות, כאשר צבאו של אבנר הפסיד. ניתן לראות כי דוד ואיש בושתי כלל לא מוזכרים בסיפור הקרב, וגם בתחילת הפרק הבא כתוב כי - "מלחמה ארוכה בין בית שאול ובין בית דוד". את המלחמה עצמה מלבים ומגרים העבדים והשרים.

עשהאל, אחיו של יואב, רדף אחרי אבנר, שאמנם לא רצה להורגו, אך מאחר שעשהאל התקרב אליו מאד, אבנר הסתובב והרג אותו. יואב ואבישי אחיו של עשהאל רדפו אחרי אבנר, אשר צעק אליהם מראש הגבעה כי כדאי להפסיק את המלחמה כדי לא להגיע למלחמת אחים מרה. בתקיעת שופר- יואב עוצר את הלחימה.

הרחבות:

א. קישור לתמונת הברכה הקדומה בגבעון:

<https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%92%D7%91%D7%A2%D7%95%D7%9F>

ב. הרחבה למורה: איזה מין משחק זה?

הצעתו של אבנר: "יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו!" מעוררת תמיהה רבה. יגאל ידין, שהיה הרמטכ"ל השני של צה"ל, ולאחר מכן ארכיאולוג בכיר, כתב מאמר כנגד אלו שפקפקו במעשה זה, והראה כי הוא מעוגן היטב במציאות הריאלית של התקופה. בעת העתיקה, הייתה צורת קרב מקובלת שבה הצבאות הנלחמים היו שולחים לוחמים נבחרים שנלחמו ביניהם בקרב דמים, ותוצאות הקרב של נציגי הצבאות חרצו את גורל המערכה כולה. (דוגמה מובהקת לכך היא הקרב בין דוד לגלית בעמק האלה, שעל אודותיו נלמד בעתיד.) נוסף על כך, ידין מסתמך במאמרו על [תבליט עתיק](#) מתל ארכיאולוגי בעיר גוזן בסוריה, שבו מוצגת דרך לחימה שהייתה מקובלת בעת ההיא, תוך החזקת ראש היריב: "יִחְזְקוּ אִישׁ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ, וְחָרְבוּ בְּצַד רֵעֵהוּ". ממצא מרתק נוסף הוא הברכה הגדולה העתיקה הנמצאת בתל גבעון העתיקה, בכפר אל ג'יב. על רקע זה, נוכל להבין את הביטוי "יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו", כהתגרות להפגנת עליונות צבאית, כפירוש מצודת דוד: "רצה לומר: יתגרו מלחמה אלה באלה..". הצעה זו של אבנר באה על רקע הפילוג בין בית שאול לבין מלכות דוד. בית שאול עדיין טען לסמכות המלוכה של איש בושתי על כלל ישראל, ואבנר המשיך לפקד על צבא שאול. יואב נענה להצעה, וכך נגרר באותו היום למלחמת אחים קשה.

